

Ik geloof dat ik niet meer van mijn man houd.

En dat terwijl mijn hele familie hem ziet als de man van mijn leven, omdat ik heel lang pijn noch moeite heb gespaard voor hem, om hem. Maar of dat een maatstaf is voor liefde? Ik denk het niet. Zegt het niet meer over, of getuigt het niet eerder van een mate van gehoorzaamheid aan een lot? Ja, gehoorzaamheid, dat is er een betere benaming voor dan liefde, en het is ook wat daarvoor in de plaats komt, geleidelijk aan, wanneer de schellen je van de ogen beginnen te vallen en je mensen en gevoelens bij hun ware naam durft te noemen, wanneer je erachter komt wat degene die je 'mijn man' noemt werkelijk is. Misschien een overzetter, die niet weet wat hij doet, al doet hij het, en dankzij wie jij, die samen met hem scheep gaat voor de overtocht van de ene oever naar de andere, in zijn kielzog, in zijn schaduw, niet in eenzaamheid hoeft kennis te maken met de woelingen en de schuimkoppen, dankzij wie je tijdens de oversteek niet zonder metgezel blijft, zonder iemand die je ziet. Maar wat is het moeilijk eenvoudigweg een metgezel te hebben in iemand die zo lang iets anders was. En dan, wat voor metgezel! Zo ongeschikt als hij nu juist is als metgezel voor een vrouw. Zo ongeschikt om met een vrouw te leven, omdat hij niet

van dezelfde dingen houdt als wij, niet dezelfde dingen nastreeft als wij, zich aangetrokken voelt tot wat ons tegenstaat en onverschillig of soms zelfs vijandig staat tegenover wat ons bevalt. Hoezeer zou het gezelschap van een vriendin, een moeder intussen mijn voorkeur hebben. Want zij zijn in wezen van een andere soort dan wij. Dat heb ik als kind al begrepen. Zij zouden hun leven met elkaar moeten doorbrengen, met elkaar hun lot moeten najagen. En ze zijn trouwens alleen werkelijk gelukkig, werkelijk zichzelf, wanneer ze onder elkaar zijn, zonder ons erbij. Telkens wanneer Philippe op herhaling gaat, zie ik op zijn gezicht de kalme vreugde van iemand die de zijnen gaat zien. Sprekender dan alle geschiedenisboeken vertelt zijn gelaatsuitdrukking me over hun massale veldtochten, sinds onheuglijke tijden. Al die kruisvaarders, soldaten van de Heilige Liga, strijders voor welke zaak dan ook, al die eindeloze stoeten, opmarcherend naar de strijd en de dood. Hun gezang, hun geraas, dat zich verheft om een onbenulligheid of nog minder. De haast waarmee ze gehoor geven aan de mysterieuze roep die hen te hoop doet lopen. Kameraadschap in het avontuur, in de verwondingen, de liederen, de preken. Waardoor ze zich elke generatie weer laten aanzetten tot een of andere onbegrijpelijke slachting. En elke generatie weer doen de slimsten onder hen hun best die slachting een naam te geven, of namen, om haar daarmee te verklaren en te rechtvaardigen.

Soms vraag ik me af: wat moeten we met zulke gekken?

Ja, de man in de uitoefening van zijn aardse macht: ineens is hij Attila, Nero, Hitler, Napoleon, en in de uitoefening van zijn andere kracht laat hij zich aan kruisen nagelen, doorboren met pijlen, de tong uitrukken, voor de ogen van verbijsterde Eva's en Maria's, die na aanvan-

kelijk handenwringen in actie komen om de verspreide ledematen te verzamelen, de doden te bergen en te tellen, de boel aan kant te maken.

Nee, buiten de liefde kan een man met geen mogelijkheid je metgezel zijn. Zodra je niet meer van hem houdt, zodra hij niet langer van jou houdt, is er helemaal niets meer wat je nog samen kunt doen. Dan worden de contouren van de ruimte waarin je hem diep in je meedroeg die van een grote leegte.

Maar komt er werkelijk een moment dat je niet meer van hem houdt?

En nu ben ik een paar weken alleen met mijn huishouden. Durf ik het te bekennen? Dit is wat mij het meest bevalt aan Philippes nieuwe baan: dat die hem verplicht weken aan een stuk van huis te zijn. Ik verheugde me er al zo lang op alleen te zijn. Alleen, juist tegen de eenzaamheid. Zoals de vogelman die ik vaak in een park hier in de stad zie. Hij staat roerloos, met gestrekte arm, te midden van rondhippende meesjes. En hup, daar zit er een heel even op zijn hand, om op te vliegen terwijl de volgende landt, en daarna nog twee. Binnen de kortste keren is het een ononderbroken komen en gaan tussen die vlakke hand en de bomen rondom, alsof er onzichtbare draadjes lopen tussen de takken, de man en de mezen. Maar er hoeft maar iemand in de buurt te komen of de draadjes knappen, de magnetische kracht verdwijnt, de vogels zijn weg.

Zo gaat het ook met onszelf en bepaalde aanwezigheden. Zijn we alleen, dan lukt het ons weer te temmen wat we niet meer tam kregen. Dat merk ik althans. Ben ik alleen, dan krijg ik krachten terug die verdwenen waren toen ik niet alleen was. Even roepen en alles is er weer, alsof ik om me heen alleen nog maar vrije ruimte heb, zonder obstakels, zonder muren, waarin ik het magnetisch

middelpunt word, doordat ik ineens weer de kracht heb om dat wat ik kwijt dacht te zijn naar me toe te trekken.

Maar waar ik vooral op had gewacht, vooral om had geroepen, was dat eigenlijk niet de liefde? En roep ik dan om een andere liefde, een nieuwe liefde? Terwijl ik niet meer ben wie ik was? Terwijl ik niets heb gedaan van wat ik allemaal dacht te kunnen doen? Zelfs de schoonheid die me werd toegedicht, waar ik vroeger nauwelijks aan hechtte – tot mijn verrassing neem ik die nu, nu ze me begint te ontglippen, serieus en sidder ik bij de gedachte haar weldra te zien verdwijnen, terwijl ik haar altijd droeg als de kleur van mijn haar, als een gegeven, zonder er aandacht aan te besteden. Trouwens, welke vrouw gelooft werkelijk in haar schoonheid, bekijkt zichzelf welwillend, zonder kritiek, laat zich verblinden door zichzelf zoals ze anderen verblindt, volgens anderen, volgens mannen. Nee, integendeel, niemand weet beter dan een vrouw van wie men zegt dat ze knap is, of mooi, hoe bedrieglijk haar schoonheid is en waar die van afhangt. Van minder dan niets. Van een bepaalde weerschijn, een wat gunstiger belichting, een verkwikkende nachtrust, een evenwicht tussen lichaam en geest dat elk moment kan worden verstoord. Fragiele schoonheid, die door woorden kan worden bedorven als door een slechte adem, die zelfs niet bestand is tegen een omhelzing. Hoe kun je trots zijn op iets waarvan je hebt ondervonden hoe bespottelijk vluchtig of grillig het is? Er is immers weinig nodig, een jurk die niet zit, een minder geslaagd kapsel, een verkeerd gekozen stofje of kleur, om een knappe vrouw lelijk te doen lijken. En binnen een jaar of tien, vijftien horen vrouwen die er niet van opkeken wanneer iemand zei dat ze mooi waren, ‘zo mooi’, die zoete woorden nog maar zelden. Mij vergaat het nu ook zo, terwijl ik het

twee of drie jaar geleden nog dag in dag uit te horen kreeg, tot vervelens toe. Ik besteedde er al geen aandacht meer aan en het ergerde me ook, die complimenten van mannen op straat, in de tram, bij een concert. Terwijl ik ook toen al zo graag in mijn eentje buiten was, net als de vogelman. Onmogelijk in een park te gaan zitten, mijn pas te vertragen, een rustig pad te nemen, zonder dat hij weer opdook, in de volgende bocht opdoemde, op me af kwam en verjoeg wat ik met zoveel overgave aan het temmen was. Soms had ik gewoon lelijk willen zijn, zodat ze me maar met rust zouden laten.

Het is alsof ze daar niet toe in staat zijn. En misschien doen wij wanneer we jong zijn ook niet alles wat in ons vermogen ligt om ervoor te zorgen dat ze ons niet lastigvallen. Wanneer ik mijn zinnen op een man had gezet, stelde ik alles in het werk, en als het kon nog meer ook, om hem te krijgen, hem vast te houden. Zo deed ik dat met de man die mijn man werd, zo deed ik dat met Pierre M. Zal ik het nog een keer zo doen, een laatste keer? Maar is het niet al te laat voor mij?

Hij heeft zes paar sokken achtergelaten om te stoppen, knopen die moeten worden aangezet, een jasje dat moet worden gevoerd, een was die moet worden gedaan. Ik kom vermoeid uit kantoor maar zet me opgewekt aan het verstelgoed. En wanneer de werkster komt, ontvang ik haar als een medeplichtige.

‘En? Is hij vertrokken?’ vraagt ze. Ze glimlacht.

‘Ja,’ zeg ik. ‘Hij is weg...’

‘Even rust voor u, mevrouw Bornand.’

Even rust voor mij! Ze weet niet half hoe goed ze dat zegt.

Ze voegt eraan toe: ‘Wanneer die van mij op oefening is... een verademing.’

Ze loopt heen en weer. Haar bewegingen zijn zacht, rond, afgestemd op wat ze doet, op wat ik doe, op wat we samen doen. Ik ben blij met haar gezelschap. We soppen en boenen, in de comfortabele geborgenheid die heerst wanneer we allebei bezig zijn, groente schoonmaken, een braadpan schuren, een stuk in een jasje zetten.

Ook op kantoor, waar ik alleen nog de middagen werk, werd ik ontvangen met: 'En, is hij vertrokken?'

Dat was Clara. Marguerite keek me aan zonder iets te zeggen. Sylvia ook.

'Ja,' zei ik terwijl ik de kap van mijn schrijfmachine tilde.

En om van onderwerp te veranderen: 'Wat een leuke blouse, Clara.'

'Die is al zeker zes jaar oud,' antwoordde ze. Haar toon was uitdagend, zoals meestal wanneer we iets bewonderends zeggen over een jurk, een mantelpak dat ze aan heeft. Misschien konden we nu overgaan tot kledingtechnische beschouwingen, ons nog eens door Clara laten vertellen hoe je je stoffen en je modellen kiest wanneer je maar weinig geld tot je beschikking hebt en toch graag goed voor de dag komt. Hoe je je garderobe moet behandelen zodat je er jarenlang de schijn mee kunt ophouden. Want Clara is niet alleen goed geïnformeerd op dat vlak, maar ook deskundig. Haar adviezen zijn gebaseerd op ervaring. We vangen nooit bot wanneer we informeren naar haar jaren van onvermoeibare stille strijd tegen het lelijke, het vuile, het kale, het ouderwetse, haar dagelijkse gevecht om een fractie te veroveren van alles waarmee zoveel vrouwen zich zonder enige charme weten te tooien, ook als ze al het geld hebben dat nodig is voor alle jurken die ze nodig hebben. Clara verdient niet alleen haar eigen

kostje maar ook dat van haar moeder, en voor ons, die soms lukraak kopen en daar vervolgens spijt van hebben, is zij de belichaming van gezond verstand en flinkheid.

Marguerite keek nog steeds naar me, zoals een vrouw naar een andere vrouw kijkt zodra het over een man gaat, over de liefde. Met iets nieuwsgierigs dus, iets samen-zweerderigs. Zij zat vermoedelijk nog bij de woorden 'is hij vertrokken' en stelde in stilte een andere vraag, aan mij of aan zichzelf, over mij. Ze weet wat ik voor mijn man voel, of liever: niet meer voel. Ik geloof dat ze het verdrietig vindt. Ik moet denken aan wat ik haar een beetje onvoorzichtig heb toevertrouwd, die keer dat we samen in een restaurant aten om wat uitgebreider met elkaar te kunnen praten dan tijdens de korte gesprekjes op kantoor mogelijk is. We hadden het over de liefde, uiteraard. Is dat niet hét gespreksonderwerp wanneer vrouwen onder elkaar zijn? Mannen, zo stel ik me voor, hebben het dan over geld, politiek, wetenschap, zaken, militaire dienst. Wij hebben het over huwelijk en liefde. En het komt zo vaak voor dat die twee elkaar uitsluiten. Wanneer het dan in onze gesprekken gaat over het een, komt dat doordat het ander er niet meer is. Alleen in de verlovingstijd zijn ze als twee delen van een geheel, als twee woorden met een koppelteken ertussen. Maar al snel keren ze elkaar de rug toe, verliezen ze hun eenparigheid. En hoe meer het woord 'huwelijk' opzwellt en uitdijt, hoe verder het woord 'liefde' leegloopt en krimpt, totdat er zo weinig van over is dat je het niet meer ziet, als bij door de tijd aangevreten schrijfsels en foto's. Het andere woord heeft de overhand gekregen. Marguerite praatte daarentegen over het huwelijk terwijl ze het had over de liefde. Ze vertelde over haar leven, met het ongedwongen enthousiasme van vrouwen die sterk genoeg zijn om van

de liefde te eisen dat zij werkelijkheid wordt en blijvend is. Vrouwen die de liefde vermoedelijk met open vizier tegemoet treden, met het doel zich haar toe te eigenen en haar tot een probleemloze, dagelijkse gast te maken. Daar is durf voor nodig, een vasthoudendheid die door de meesten van ons eerder wordt ingezet om te vernietigen, om het ongeluk over zich af te roepen. En een ziel als een vakkundige metselaar, denk ik, die altijd klaarstaat om een nieuwe laag mortel aan te brengen, om de barsten en scheuren weg te werken die dagelijks in het leven van elk paar schieten. Marguerite lijkt van nature te beschikken over een bepaald soort levensgeluk, een onverschrokken levenshouding. Je hoeft maar te zien hoe ze op drukke dagen achter haar machine zit, terwijl wij in stilte tegen de berg werk aanhikken die ons wacht. 'Ja, meisjes,' zegt ze dan, met die hese stem die zo goed past bij de wat mannelijke brunette die ze is, 'we hebben stápels steno uit te werken vandaag... een hele bijbel!' En dan nemen we toch vol goede moed ieder een deel van die 'bijbel' voor onze rekening, goed voor een honderdtal te typen bladzijden. Zij is de eerste voor een grapje én de eerste om achter de machine de tanden op elkaar te zetten en zonder morren aan de slag te gaan. En ook de eerste voor snedig commentaar wanneer we onze teksten hardop nalezen, voor een vrolijk waarschuwend 'Tijd voor een opkikkertje...!' bij weggevallen letters, typfouten en onvolkomenheden. Want op kantoor kunnen we opkikkertjes allemaal goed gebruiken, behalve Marguerite zelf misschien, die geen letter vergeet, nooit een keer misslaat. Ja, zij metselt als de beste. Haar man boft. Is dat verdiend?

En toch schemerde die avond in het restaurant een soort angst in Marguerites woorden door die ik bij haar niet zou hebben verwacht. De angst dat haar geluk haar